

Ergenlikte Reaktif-Proaktif Saldırganlık, Öfke ve Narsisizm İlişkisi

Arzu Aydın
Mersin Üniversitesi

Serap Akgün
Mersin Üniversitesi

Özet

Son yıllarda saldırganlık konusunda yapılan çalışmalar saldırganlığı reaktif ve proaktif olmak üzere iki alt tipe ayırarak incelemektedir. Bu çalışmanın amaçlarından biri reaktif ve proaktif saldırganlığın ayırt edici bilişsel ve duygusal bileşenlerini test etmek, diğeri ise ergenlerin reaktif ve proaktif saldırganlık düzeylerinin, öfke ve narsisizm ile ilişkili olup olmadığını incelemektir. Bu amaçla 270 kız, 236 erkek öğrenciye Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği, Çocuklar için Narsisistik Kişilik Ölçeği ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği uygulanmıştır. Ayrıca reaktif ve proaktif saldırganlığın tipik özelliklerini incelemek için dört farklı senaryo kullanılmıştır. Bulgular düşmanca niyet yükleme ve öfkenin reaktif saldırganlık ile, saldırgan davranma konusunda kendini yeterli görme, sonucunun olumlu olacağını düşünme ve iyi hissetmenin ise proaktif saldırganlık ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Öfke ve narsisizmin reaktif ve proaktif saldırganlık ile ilişkisini incelemek amacı ile yapılan regresyon analizleri sürekli öfke ve dışa yönelik öfkenin reaktif saldırganlığı yordadığını göstermiştir. Proaktif saldırganlık ise narsisizmin sömürü boyutu ile pozitif yönde ilişkili iken üstünlük boyutu ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Saldırganlık, narsisizm, öfke, ergenlik

Abstract

In recent decades, aggression has been divided into two subtypes as reactive and proactive. The purpose of the study was to examine the social cognitions and emotions that differentiate reactive and proactive aggression. Another purpose of the study was to examine whether the adolescents' reactive and proactive aggression levels was related with anger and narcissism. Two hundred and seventy female and 236 male students filled out Reactive-Proactive Aggression Questionnaire, Narcissistic Personality Questionnaire for Children, and The State-Trait Anger and Anger Expression Scale. Also, to measure typical characteristics of reactive and proactive aggression four different vignettes were utilized. Results indicated that hostile attribution of intent and anger were related with reactive aggression. Perceived self-efficacy for aggression, positive outcome expectations for aggression, and feeling good after enacting aggression were associated with proactive aggression. Regression analysis examining the relationships between anger, narcissism and reactive-proactive aggression revealed that trait anger and anger out predicted reactive aggression. It was also found that proactive aggression was positively associated with the exploitativeness dimension of the narcissism and negatively associated with the superiority.

Key words: Aggression, narcissism, anger, adolescence

Sosyal bilgi işleme kuramını temel alan çalışmalar saldırganlığı reaktif ve proaktif olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Crick ve Dodge (1996) saldırganlığı açıklamaya çalışan engellenme-saldırganlık kuramı ve sosyal öğrenme kuramının birbirinden farklı saldırganlık formlarından söz ettiklerine dikkat çekmişlerdir. Engellenme-saldırganlık kuramı (Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears, 1998) saldırganlığı amaca yönelik bir davranışın engellenmesi sonucu yaşanan öfke duygusu ve yıkıcı davranma eğilimi olarak tanımlamaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre ise saldırganlık, pekiştirme ve taklit sonucu öğrenilen bir davranıştır. Kişi saldırgan davranışı sonucunda ödül alabilmek, yani amacına ulaşabilmek için saldırgan davranır. Bu nedenle sosyal bilgi işleme yaklaşımında engellenme ya da kışkırtma sonucu ortaya çıkan saldırganlık reaktif saldırganlık, kişinin amacına ulaşmak için saldırganlığı bir araç olarak kullanması ise proaktif saldırganlık olarak adlandırılmaktadır.

Sosyal bilgi işleme modeline (Dodge ve Coie, 1987) göre kişi bir sosyal problemle karşılaştığında öncelikle durumsal ve kişisel ipuçlarını kodlar, ardından bu ipuçlarını değerlendirerek nedensel ve niyetel yüklemeler yapar. Daha sonra kendi elde etmek istediği sonucu belirler ve bu sonuca ulaşmak için olası tepkileri değerlendirir. Bu tepkiler içinden beklenen sonuç ve kendini ne derece etkili hissettiği gibi ölçütlere göre en uygun olduğunu düşündüğü tepkiyi seçer ve davranışı yapar. Bu adımların her birinde sergilenen beceri herhangi bir durum karşısında uygun tepkiye yol açarken eksik ya da yanlış bilgi işleme süreci saldırganlık gibi yıkıcı sosyal davranışlara yol açmaktadır (Crick ve Dodge, 1994).

Reaktif ve proaktif saldırganlık bilgi işleme sürecinin farklı aşamalarındaki eksiklik ya da çarpıtmalardan kaynaklanmaktadır. Reaktif saldırganlık eğilimi yüksek çocuklar, özellikle belirsizliğin olduğu kışkırtıcı durumlarda sosyal ipuçlarının kodlanması ve yorumlanması aşamasında düşmanca niyete yüklemeye yanlılığı sergilemektedir. Karşıdakinin davranışını kendisine kasten zarar vermek amacı ile yapılmış bir davranış olarak yorumlayan çocuk, misilleme olarak saldırgan bir tepkide bulunur. Burada karşıdaki kişinin gerçek niyeti değil, çocuğun bu kişinin niyetine ilişkin algısı saldırgan davranıp davranmayacağını belirler (Dodge ve Coie, 1987).

Reaktif saldırganlığı yüksek çocukların düşük çocuklara oranla daha çok düşmanca niyet yüklemeye yanlılığı yaptıkları ve provokatörün niyetinin belirsiz olduğu durumlarda daha çok saldırgan tepkiler verdikleri gözlenmiştir (Arsenio, Adams ve Gold, 2009; Dodge ve Coie, 1987; Nas, Orobio de Castro ve Koops, 2005). Ancak bazı çalışmalarda (örn. Crick ve Dodge, 1996; Dodge, Lochman, Harnish, Bates ve Pettit, 1997) reaktif saldırganlık ve düşmanca niyet yüklemeye eğilimi arasında bir ilişki bulunamamıştır. Örneğin, Crick ve Dodge

(1996) reaktif saldırganlık eğilimi yüksek çocukların düşmanca niyet yüklemeye yanlılığının ne yalnızca proaktif saldırganlık eğilimi yüksek, ne de hem proaktif hem reaktif saldırganlığı yüksek çocuklardan farklı olmadığını bulmuştur.

Belirsiz durumlarda karşıdaki kişinin niyetinin zarar vermek olduğunu düşünmek öfke duygusunu dolayısıyla da saldırgan davranma olasılığını artırmaktadır. Örneğin, bir çalışmada düşmanca niyet yüklemeye ve öfke duygusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Orobio de Castro, Merk, Koops, Veerman ve Bosch, 2005). Reaktif saldırganlığın öfke duygusu ile ilişkili olduğu hipotezi pek çok araştırma bulgusu tarafından desteklenmiştir. Örneğin, reaktif ve proaktif saldırganlık ile duyguların ilişkisinin incelendiği bir çalışmada (Orobio de Castro, Merk, Koops, Veerman ve Bosch, 2005) çocuklara teyipten niyeti belirsiz bir akranları tarafından engellendikleri bir senaryo dinletilmiş ve kendilerini bu durumda hayal etmeleri istenmiştir. Ardından çocuklara kendilerini engelleyen çocuğun niyeti ve duygusu, kendisini kötü hissettiğinde daha iyi hissetmek için neler yaptığı (duygu düzenleme) ve böyle bir durumda saldırgan davranıp davranmayacağı ile ilgili sorular sorulmuştur. Bulgular, düşmanca niyet yüklemeye yanlılığı ve öfkenin reaktif saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili olduğunu, proaktif saldırganlık ile ise ilişkili olmadığını göstermiştir.

Hubbard ve arkadaşları (2002) reaktif ve proaktif saldırganlığın öfke ile ilişkisini araştırmak amacı ile yaptıkları bir laboratuvar çalışmasında reaktif saldırganlığın deri iletkenliği, kalp atım hızı ve sözel olmayan öfke belirtilerini pozitif yönde yordadığını, proaktif saldırganlığın ise sözel olmayan öfke belirtilerini negatif yönde yordadığını bulmuşlardır. Özetle, reaktif saldırganlık arttıkça öfke artmakta, proaktif saldırganlık arttıkça ise sözel olmayan öfke belirtileri azalmaktadır. Bir başka çalışmada da reaktif saldırganlığın hiperaktivite, düşük sosyal beceri ve öfke ifadesi ile ilişkili olduğu, proaktif saldırganlığın ise bu değişkenlerle ilişkili olmadığı bulunmuştur (McAuliffe, Hubbard, Rubin, Morrow ve Dearing, 2007).

Duygu düzenleme konusunda yapılan çalışmalar çok yoğun öfkenin bile her zaman saldırganlığa yol açmadığını göstermiştir. Tüm çocuklar duygularını ifade ettiklerinde itici sonuçlar yaşayacaklarını bildikleri durumlarda öfkelerini ve diğer negatif duygularını düzenlemeyi öğrenir (Campos, Campos ve Barrett, 1989). Bazı çalışmalarda (Nas, Orobio de Castro ve Koops, 2005) uyumsal duygu düzenleme (adaptive emotion regulation) reaktif saldırganlık ile negatif yönde ilişkili bulunurken bazı çalışmalarda hem reaktif hem de proaktif saldırganlık ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Orobio de Castro, Merk, Koops, Veerman ve Bosch, 2005). Öfke kontrolünde güçlük yaşayan çocuklar davranışla-

rının sonuçlarını öngöremeyen, tepkisel, düşünmeden hareket eden bir başka ifade ile dürtüsellik eğilimi gösteren çocuklardır. Görgül çalışmalarda da dürtüsellik ve reaktif saldırganlık arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur (örn. Connor, Steingard, Anderson ve Melloni, 2003; Raine ve ark., 2006).

Proaktif saldırganlık eğilimi yüksek çocuklar, bilgi işleme sürecinin tepkiye karar verme aşamasında saldırgan olmayan akranlarına oranla saldırgan davranışlarından daha olumlu sonuçlar beklemekte ve saldırgan davranışlar sergileme konusunda kendilerini daha yetkin ve daha yeterli hissetmektedirler. Bu çocuklar için saldırganlık, cezalandırılma beklentisi olmaksızın amaçlarına ulaşmanın uygun bir aracı olarak işlev görmektedir (Crick ve Dodge 1994; Crick ve Ladd, 1990). Sosyal bilgi işleme modelini sınamak amacı ile yapılan bir çalışmada (Crick ve Dodge, 1996) proaktif saldırganlık eğilimi yüksek olan çocukların sözel ve fiziksel saldırganlık içeren davranışlardan daha olumlu sonuçlar bekledikleri, saldırgan davranma konusunda kendilerinden daha emin oldukları ve iyi ilişkiler kurmayı diğer çocuklardan daha az önemsedikleri bulunmuştur. Şiddet eğilimi yüksek çocuklarla yapılan bir çalışmada da (Dodge, Lochman, Harnish, Bates ve Pettit, 1997) birincil olarak proaktif saldırgan çocuklar ile birincil olarak reaktif saldırgan çocukların saldırgan davranışın sonucundan maddi ödül beklentileri arasında fark bulunamamıştır. Ancak olumlu sonuç beklentisinin bir başka boyutu olan kötü sonuçları azaltma beklentisinin proaktif saldırgan çocuklarda daha yüksek olduğu bulunmuştur. Daha yeni bir çalışmada da (Smithmyer, Hubbard ve Simons, 2000) saldırgan davranıştan olumlu sonuç beklentisinin sadece proaktif saldırganlık ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu kaydedilmiştir.

Sosyal Bilgi İşleme Kuramında proaktif saldırganlıkla ilişkili olduğu belirtilen bir diğer biliş, kişinin kendisini saldırgan davranma konusunda yeterli algılamasıdır. Örneğin, daha önce söz edilen çalışmalardan birinde (Crick ve Dodge, 1996) proaktif saldırganlık eğilimi yüksek çocuklar proaktif saldırganlık eğilimi düşük çocuklara oranla saldırgan davranışta bulunmanın kendileri için daha kolay olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulguların aksine bir başka çalışmada proaktif saldırganlık, saldırgan davranma konusunda kişinin kendini yeterli algılaması ile ilişkili bulunmazken reaktif saldırganlık ilişkili bulunmuştur (Arsenio, Adams ve Gold, 2009). Bir başka araştırmada ise hem reaktif saldırganlık eğilimi gösteren çocuklar hem de proaktif saldırganlık eğilimi gösteren çocuklar saldırganlık eğilimi düşük çocuklara oranla saldırgan davranma konusunda kendilerini daha yeterli algılamışlardır. Ancak iki grup arasında fark bulunamamıştır (Dodge, Lochman, Harnish, Bates ve Pettit, 1997).

Proaktif saldırganlık eğilimi yüksek çocuklar reak-

tif saldırganlık eğilimi yüksek çocuklara oranla saldırgan davranıştan sonra kendilerini daha iyi hissedeceklerine ve daha olumlu duygular yaşayacaklarına inanmaktadırlar (Dodge, Lochman, Harnish, Bates ve Pettit, 1997). Provoke edilmemiş bir durumda saldırgan davranış, bu davranışları sonucunda duygusal olarak daha iyi hissedeceklerini düşünen çocukların akranlarından daha saldırgan oldukları kaydedilmiştir (Malti, 2007; akt., Arsenio, Adams ve Gold, 2009). Benzer bir çalışmada da proaktif saldırganlık olumlu sonuç beklentisi ve saldırgan davranış sonucunda kendini iyi ve mutlu hissetme ile ilişkili bulunmuştur (Arsenio, Adams ve Gold, 2009). Ayrıca saldırganlığı takiben kendilerini daha iyi hissedeceklerini düşünen ergenlerin daha çok suç işledikleri de gözlenmiştir (Krettenauer ve Eichler, 2006).

Farklı bilişsel ve duygusal öğelerle tanımlanmalarına rağmen reaktif ve proaktif saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda iki tür saldırganlık arasında anlamlı pozitif korelasyonlar olduğu bulunmuştur (örn., Crick ve Dodge, 1996; Dodge ve Coie, 1987; Hubbard ve ark., 2002). Bu ilişki iki tür saldırganlığın pek çok çocukta birlikte bulunabileceğini, iki tür saldırganlıktan birine eğilim gösteren çocuğun diğer saldırganlık türü açısından dışlanamayacağını düşündürmektedir. Ancak kimi çocuklar birincil olarak reaktif saldırganlık eğilimi gösterirken kimi çocuklar birincil olarak proaktif saldırganlık sergileyebilirler. Çocukları bu iki tür saldırganlık kategorisinden herhangi birine yerleştirmek yerine, iki ayrı saldırganlık boyutundaki eğilimlerini ayrı ayrı değerlendirmekte fayda vardır (Hubbard, McAuliffe, Morrow ve Romano, 2010).

Saldırganlık ve Narsisizm

Saldırganlıkla ilişkisi araştırılan bir başka değişken de narsisizmdir. DSM IV'de narsisizm; kişinin kendi önemi ve üstünlüğüne ilişkin büyülenmeci bir kendilik algısına sahip olması, gösterişçilik, eleştiriye katlanamama, kendi kişisel çıkarları için başkalarını sömürme, hakkı olduğunu düşünme (sense of entitlement), empati yoksunluğu, aşırı ilgi ve onaylanma ihtiyacı gibi özelliklerle tanımlanan bir kişilik bozukluğudur (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994). Her ne kadar bu özellikler klinik gözlemlere dayanmakta ise de narsisizmin bir kişilik değişkeni olarak tanımlanması ve ayırt edici özelliklerinin belirlenmesi üzerine kuramsal ve empirik çalışmalar özellikle son 20-30 yıldır artarak devam etmektedir.

Saldırganlık ve narsisizm arasındaki ilişki incelenirken benlik saygısı kavramı önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde narsisizmin yüksek benlik saygısı ile aynı yapının farklı isimlendirmeleri olup olmadığı sorusu süregiden bir tartışma konusudur. Bazı araştırmacılar yüksek benlik saygısının altında kişinin kendisini "iyi" hissetmesi şeklinde bir benlik değerlendirmesi olduğunu, narsisizmde ise buna ek olarak

başkalarının da kendisini aynı şekilde iyi ve değerli görmesini isteme olduğunu belirtmektedirler (Barry, Frick ve Killian, 2003). Konuyla ilgili kapsamlı bir literatür taramasında benlik saygısı ya da yüksek benlik saygısı yerine benliğin tehdit edilmesinin (threatened egotism) ergenlerde ve yetişkinlerde saldırganlıkla ilişkili olduğu ileri sürülmektedir (Baumeister, Smart ve Boden, 1996). Burada benliğin tehdit edilmesi ile kastedilen bir kişi ya da koşul tarafından abartılı benlik algısının sorgulanması, zorlanması, alaya alınması ya da ona karşı olunmasıdır. Saldırganlık abartılı benlik algısı ve dışarıdan gelen olumsuz değerlendirme ile ilişkili görünmektedir. Tanımından da anlaşılacağı gibi benliğe yönelik tehdit algısı narsisizmin ilgi ve onaylanmaya aşırı gereksinim duyma gibi özelliklerine oldukça benzer bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre benlik saygısı son derece yüksek olan kişiler düşük benlik saygısına sahip olanlara kıyasla benlikleri tehditle karşılaştığında daha fazla saldırgan davranış sergilemektedirler. Benliğin tehdit edilmesi tüm yüksek benlik saygılı kişiler için değil, yüksek fakat kırılabilir ve istikrarsız benlik saygısı olan, özellikle de narsisistik bireyler için geçerli kabul edilmektedir.

Dinamik benlik düzenleme modeline (dynamic self regulation model) göre de narsisizmin özünde büyülenmeci fakat kırılabilir bir benlik kavramı vardır. Narsisizmin kırılabilir doğası, kişiyi sosyal çevresinden aldığı geri bildirimlerle kendi benlik değerini doğrulamaya iter. Bu modele göre narsisistler içsel mekanizmalar (kendileri hakkında büyülenmeci düşler kurarak) ve kişilerarası süreçler (başkalarına kendi yetenekleriyle övünerek) yoluyla benlik saygılarını düzenlemeye çalışırlar (Morf ve Rhodewalt, 2001). Narsisistik eğilimleri olan birey bir tehditle karşılaştığında benlik saygısını yeniden düzenlemek ya da tehdidin geldiği kaynağı cezalandırmak için saldırganca davranabilmektedir. Bu nedenle narsisizmde saldırgan tepkilerin duyguları, güdeleri ve davranışları düzenlemek için uyuma yönelik bir mekanizma olarak görülebileceği de ileri sürülmektedir (Washburn, McMahon, King, Reinecke ve Silver, 2004).

Yetişkinlerde narsisizm ve saldırganlık ilişkisinin incelendiği çok sayıda çalışma olmasına karşın (örn., Heatherton ve Vohs, 2000; Raskin, Novacek ve Hogan, 1991) çocuk ve ergenlerde görece çok daha az araştırma bulunmaktadır. Çocuk ve ergenlerde narsisizmin içe yönelim bozuklukları ve akranlar tarafından istenmeme gibi duygusal sorunların yanı sıra özellikle davranım bozukluğu, karşıt olma/karşı gelme bozukluğu, dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu gibi dışa yönelim bozuklukları ile ilişkisine dikkat çekilmektedir (Barry, Frick ve Killian, 2003; Frick, Bodin ve Barry, 2000). Saldırganlık düzeyi yüksek olan çocuklar daha sıklıkla davranım bozukluğu ve karşıt olma karşı gelme bozukluğu tanısı almaktadırlar (Lochman, Whidby ve

FitzGerald, 2000). Davranım bozukluğu ile narsisizm arasındaki ilişki, dolaylı da olsa narsisizmin saldırgan davranışı yordayabileceğini göstermektedir (Barry ve ark., 2007). On-17 yaş arasındaki çocuklarda saldırganlığın narsisizm ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelendiği bir başka çalışmada da saldırganlık eğilimi yüksek olan çocukların narsisizm puanlarının saldırganlık eğilimi düşük olan çocuklardan anlamlı biçimde yüksek olduğu ancak bu çocukların benlik saygıları arasında bir fark olmadığı bulunmuştur (Ang ve Yusof, 2005).

Narsisizmin daha çok hangi saldırganlık türüyle ilişkili olabileceği sorusunun yanıtı ise henüz açık değildir. Raskin ve Tery (1988) Narsisistik Kişilik Ölçeği'nden yüksek puan alan yetişkinleri görece daha baskın, gösterişçi, benmerkezci ve kendi isteklerini frenlemeyen (self-indulgent) kişiler olarak tanımlamaktadır. Bu özelliklerin narsisistik eğilimleri artırarak bireyi istediği statü ve ilgiyi elde etmek için saldırgan davranışı araçsal olarak kullanmaya ittiği düşünülebilir. Salmivalli (2001) narsisistik özelliklerin proaktif saldırganlıkla ilişkili olduğunu varsaymakta ve soğukkanlı doğası gereği proaktif saldırganlıkta duruma özgü fizyolojik tepki ve duyguların oluşmayabileceğini öne sürmektedir. Büyülenmeci benlik imgesini sürdürme, empati yoksunluğu, hakkı olduğunu düşünme, başkalarından ayrıcalık bekleme ve sömürü gibi narsisistik kişilik özelliklerinin proaktif saldırgan davranışa yol açabileceği vurgulanmakta ve proaktif saldırganlığı yüksek bireylerin başkaları üzerinde baskın olmak ve kişisel amaçlarına ulaşmak için saldırganlığı araç olarak kullandıkları düşünülmektedir. Literatürde bu görüşü destekler biçimde ergenlerde narsisistik sömürünün proaktif saldırganlığı yordadığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Washburn, McMahon, King, Reinecke ve Silver, 2004). Benzer olarak 12-17 yaş arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada proaktif saldırganlığın narsisizm ile ilişkili olduğu, reaktif saldırganlığın ise kaygı, şizotipal özellikler ve zayıf kişilerarası ilişkilerle ilişkili olduğu bulunmuştur (Seah ve Ang, 2008).

Bu bulguların aksine bazı araştırmacılar öfke, düşmanlık, olumsuz geribildirim ardından saldırganlıkta artış ve reddedilme (tehdit edici durum) ile ilişkisine dayanarak narsisizmle reaktif saldırganlık arasında daha güçlü bir bağ olduğunu ileri sürmektedirler (Twenge ve Campbell, 2002). Barry ve arkadaşları (2007) ise davranım bozukluğu olan ve saldırganlık açısından orta-yüksek risk grubundaki çocuklarla yaptıkları çalışmalarında dürtüselliğin sadece reaktif saldırganlıkla ilişkili olduğunu, duyarsızlık/duygusuzluk özelliklerinin ne proaktif ne de reaktif saldırganlıkla ilişkili olmadığını, narsisizm ve benlik saygısının ilişkisiz ve farklı yapılar olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca benlik saygısının reaktif ya da proaktif saldırganlıkla ilişkili olmadığını, buna karşılık narsisizmin hem reaktif hem de proaktif saldırganlıkla

ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Reaktif ve proaktif saldırganlığın bilişsel ve duygusal bileşenleri kadar narsisizm ile olan ilişkisi de literatürde bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, ergenlerde (a) spesifik bir durumda verilen reaktif saldırgan tepkinin düşmanca niyet yüklem ve öfke ile ilişkili olup olmadığını, (b) spesifik bir durumda verilen proaktif saldırgan tepkinin saldırgan davranıştan olumlu sonuç bekleme, saldırgan davranma konusunda kendini yeterli görme ve saldırgan davranış sonucunda kendini iyi hissetme ile ilişkili olup olmadığını ve (c) ergenlerin reaktif ve proaktif saldırganlık eğilimlerinin, görece daha süregelen özellikler olan narsisizm ve öfke ile ilişkisini incelemektir.

Yöntem

Örnekleme

Araştırma Mersin ili merkezinde bulunan iki ilköğretim okuluna devam etmekte olan 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. Araştırmaya 11-17 yaş aralığında bulunan 270'i kız (%53), 236'sı erkek (%47) olmak üzere toplam 506 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Örneklemin yaş ortalaması 13.34 standart sapması 1.10 olarak hesaplanmıştır. Bu okullar Mersin İlinin orta ve alt sosyoekonomik düzeyinden ailelerin oturduğu mahallelerde bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada belli bir durumda verilen reaktif ve proaktif saldırgan tepkinin sosyal bilgi işleme kuramında sözü edilen bilişsel ve duygusal değişkenlerle ilişkisini incelemek amacı ile ikisi reaktif ikisi proaktif olmak üzere dört saldırganlık senaryosu kullanılmıştır. Duruma özgü reaktif-proaktif saldırgan davranışı değerlendirmenin yanı sıra görece daha süregelen bir yapı olan reaktif-proaktif saldırganlık eğiliminin narsisizm ve öfke ile ilişkisini incelemek amacı ile de Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği (Raine ve ark., 2006), Çocuklar için Narsisistik Kişilik Ölçeği-Gözden Geçirilmiş Form (Ang ve Yusof, 2006) ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (Spielberger, Jacobs, Russel ve Crane, 1993) kullanılmıştır.

Reaktif Proaktif Saldırgan Davranış Senaryoları. Araştırmada ikisi reaktif ikisi proaktif saldırganlık bağlamında dört farklı öykü kullanılmıştır. Deneklerden kendilerini bu durumlarda hayal etmeleri ve sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Reaktif senaryolardan birisi şöyledir: “Okul kantininde yiyecek bir şeyler almak için sıra beklerken bir başka öğrenci aceleyle omzuna çarparak senin önüne geçiyor.”

Çocukların düşmanca niyet yüklem yanlılığını ölçmek amacı ile reaktif saldırganlık için kullanılan iki senaryoyu okuduktan sonra senaryodaki kişinin niyeti-

nin ne derece sataşmak olduğu ve davranışın kazayla mı isteyerek mi yapıldığını beş dereceli Likert tipi bir ölçek üzerinde belirtmeleri istenmiştir. Dört soruya verilen yanıtların toplamı düşmanca niyet yüklem ölçümü olarak kullanılmıştır.

İki reaktif saldırganlık senaryosu için de çocuklardan böyle bir durumda ne derece öfkelenceklerini derecelemeleri istenmiştir. Bu iki senaryo durumunda yaşayacaklarını belirttikleri öfke düzeyleri toplanarak durumluk öfke puanları hesaplanmıştır.

Çocukların reaktif saldırgan davranışlar gösterme eğilimlerini değerlendirmek için çocuklara senaryolarda betimlenen durumlarda ne yapacakları sorulmuş ve dört seçenek verilmiştir. Birinci senaryo için verilen seçenekler: “hiçbir şey yapmam”, “uygun bir dille uyarırım” “ona bağırarak kızgınlığımı gösteririm”, “ben de aynı şekilde onu itip önüne geçerim” şeklindedir. Ayrıca bu dört seçeneğin dışında çocuğun vermek istediği tepkiyi ifade edebilmesi için açık uçlu “diğer ...” seçeneği de sunulmuştur. İkinci senaryo için de benzer seçenekler kullanılmıştır. Bu tepkiler veriliş sırasına göre saldırganlık açısından 1 ile 4 arasında puanlanmıştır. “Diğer” seçeneği ise içeriğine bağlı olarak uygun kategoriye yerleştirilerek puanlanmıştır. Örneğin, “vururum”, “döverim” gibi tepkiler 4 puan olarak değerlendirilirken, “ona sıraya girmesini söylerim” tepkisi 2 puan olarak değerlendirilmiştir. Çocuğun iki senaryoya verdiği tepkilerin toplam puanı reaktif saldırganlık ölçümü olarak kullanılmıştır.

Özete, iki farklı reaktif saldırganlık senaryosunda toplam dört düşmanca niyet yüklem sorusu, iki öfke duygusunu değerlendirme sorusu ve iki saldırgan davranış sorusu ayrı ayrı toplanarak öğrencilerin düşmanca niyet yüklem yanlılığı, öfke duygusu ve reaktif saldırgan davranış puanları hesaplanmıştır.

Çocuklara sunulan proaktif senaryolardan biri şöyledir: “*Teneffüs zili çaldığında basketbol oynamak için hızla spor odasına koşuyorsun ama bir önceki teneffüste de basketbol oynayan öğrencinin yine topu almış olduğunu görüyorsun. Biraz da biz oynayalım diyorsun ama topu sana vermeyi kabul etmiyor. Bunun üzerine topu onun elinden çekip alıyorsun.*”

Olumlu sonuç beklentisini değerlendirmek için çocuklara senaryodaki proaktif saldırganlık sonucunda ne derece karlı çıkacakları sorulmuştur. Her bir senaryo için beş dereceli Likert tipi ölçek üzerinde dereceleme yapılmaları istenmiştir. Her iki senaryo için yapılan derecelendirmeler toplanarak olumlu sonuç beklentisi ölçümü olarak kullanılmıştır.

Çocuğun saldırgan davranma konusunda kendini ne derece yeterli/yetkin gördüğünü ölçmek için senaryoda verilen saldırgan davranış yapmanın kendisi için ne derece kolay olduğu sorulmuştur. Her iki proaktif senaryoda bu soruya verilen yanıtlar toplanarak yeterlik algısı

ölçülmüştür.

Saldırgan davranışın sonrasında çocukların kendilerini nasıl hissedeceklerine ilişkin beklentilerini değerlendirmek için ise öğrencilerden senaryoda anlatılan durumda kendilerini ne derece iyi ya da kötü hissedeceklerini derecelmeleri istenmiştir. Her iki senaryo için verilen yanıtların toplamı saldırgan davranıştan sonra iyi hissetme ölçümü olarak kullanılmıştır.

Çocukların proaktif saldırgan davranışlar gösterme eğilimlerini değerlendirmek için çocuklara günlük yaşamlarında senaryoda anlatılan durumla karşılaştıklarında genellikle nasıl davrandıkları sorulmuş ve dört seçenekten birini işaretlemeleri istenmiştir. Yukarıda verilen proaktif senaryo bağlamında bu seçenekler şöyledir: “oradan uzaklaşırım”, “rica ederek isterim”, “ona bağırırım”, “istediğimi çekip alırım”. Burada da katılımcının farklı tepkilerini ifade edebileceği “diğer” seçeneğine yer verilmiştir. İki farklı proaktif saldırganlık senaryosuna verilen yanıtlar toplanarak proaktif saldırganlık puanı hesaplanmıştır.

Özetle, iki farklı proaktif saldırganlık senaryosuna verilen aynı kategorideki tepkiler toplanarak öğrencilerin olumlu sonuç beklentisi, saldırgan davranma konusunda kişisel yeterli algısı, saldırgan davranışın sonrasında hissedilen duygu ve proaktif saldırgan davranış puanları hesaplanmıştır.

Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği (Reactive-Proactive Aggression Questionnaire). Raine ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilen ölçek, 11’i reaktif, 12’si proaktif saldırganlık boyutunda olmak üzere toplam 23 maddeden oluşan ve 1-3 arası derecelendirilen Likert tipi bir araçtır. Ölçek bu çalışma kapsamında önce Türkçeye çevrilmiş daha sonra geçerlik ve güvenilirliği incelenmiştir. Orijinal çalışmada katılımcıların erkek ergenlerden oluştuğu dikkate alınarak ölçeğin faktör analizi kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı olmak üzere ‘varimaks’ eksen döndürme yöntemine göre temel bileşenler faktör analizi kullanılarak yapılmıştır. Her iki cinsiyet için yapılan analizlerde de ölçeğin iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Kız öğrenciler için yapılan analizde bu iki faktörün toplam varyansın %43.40’ını açıkladığı bulunmuştur. İki faktöre birden yük veren 4 madde dışında birinci faktörün orijinal ölçekteki reaktif saldırganlık boyutunu oluşturan 7 madde (5, 1, 14, 3, 11, 13, 8) ile örtüştüğü görülmüştür. Sözü edilen bu faktör varyansın %29.14’ünü açıklamıştır. İkinci faktör ise bir madde hariç orijinal ölçekteki proaktif saldırganlık boyutundaki maddelerle örtüşmüştür (15, 6, 21, 10, 18, 9, 4, 2, 17, 12, 20). İkinci faktörün varyansın %14.25’ini açıkladığı görülmüştür. Erkekler için yapılan faktör analizinde iki faktörün toplam varyansın %40.10’unu açıkladığı bulunmuştur. Birinci faktörün 3 madde dışında orijinal ölçekte reaktif saldırganlık boyutunda yer alan 8 maddeden (5, 11, 1, 13, 3, 14, 22, 19)

oluşturduğu ve bu faktörün varyansın %21.89’unu açıkladığı belirlenmiştir. İkinci faktörün ise orijinal ölçeğin 3 maddesi dışında proaktif saldırganlık boyutunda yer alan 9 maddesiyle (6, 17, 4, 15, 10, 9, 21, 20, 18) aynı olduğu görülmüştür. Erkekler için proaktif saldırganlık faktörünün varyansın %18.21’ini açıkladığı bulunmuştur. Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği’nin güvenilirlik düzeyini belirlemek amacıyla hesaplanan alt ölçeklerin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise şöyledir. Kızlar için reaktif ve proaktif saldırganlık alt boyutlarının Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .75 ve .85 olarak bulunmuştur. Erkekler için reaktif ve proaktif saldırganlık alt boyutlarının Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .75 ve .81 olarak hesaplanmıştır.

Çocuklar için Narsistik Kişilik Ölçeği-Gözden Geçirilmiş Form (Narcissistic Personality Questionnaire for Children-Revised; NPQC-R). Ang ve Yusof (2006) tarafından klinik olmayan çocuk ve ergen örneklemelerinde kullanılmak üzere geliştirilen 18 maddelik Çocuklar için Narsistik Kişilik Ölçeği’nin gözden geçirilmiş 12 maddelik formudur (Ang ve Raine, 2009). Beş dereceli Likert tipi ölçeğin ilk formu üstünlük (superiority), sömürü (exploitativeness), kendine yönelme (self-absorption) ve liderlik (leadership) olmak üzere dört faktörlü bir yapıya sahiptir. Ölçeğin bu çalışmada kullanılan gözden geçirilmiş formu ise üstünlük ve sömürü olarak belirlenmiş iki faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. Bu çalışmada kullanılmak üzere ölçeğin öncelikle çevirisi yapılmış, sonrasında psikometrik özellikleri incelenmiştir. Çocuklar için Narsistik Kişilik Ölçeği-Gözden Geçirilmiş Form’un faktör analizi sonuçları orijinal çalışmadaki gibi iki faktörlü bir yapıya işaret etmiştir. Ancak orijinal ölçekten farklı olarak “eğer dünyayı ben yönetseydim daha iyi bir yer olurdu” şeklindeki 7. maddesi sömürü faktörüne değil üstünlük faktörüne yük vermiştir. Böylece ilk 7 madde varyansın %28.26’sını açıklayan üstünlük, son 5 madde ise varyansın %24.56’sını açıklayan sömürü boyutu olarak belirlenmiştir. Bu iki faktör toplam varyansın %52.83’ünü açıklamıştır. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise üstünlük ve sömürü alt boyutları için sırasıyla .80 ve .79 olarak hesaplanmıştır.

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (The State-Trait Anger and Anger Expression Scale). Spielberger, Jacobs, Russel ve Crane tarafından 1993 yılında geliştirilen ölçeğin ülkemiz için uyarlama çalışması Özer (1994) tarafından yapılmış ancak orijinalinde yer alan durumluk öfke alt testi uyarlama çalışmasına dahil edilmemiştir. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği 34 maddeden oluşmakta olup, Sürekli Öfke (10 madde) ve Öfke İfade Tarzı (24 madde) alt ölçeklerini içermektedir. Öfke İfade Tarzı alt ölçeğinin ayrıca 3 ayrı alt ölçeği bulunmaktadır: Kontrol Altına Alınmış Öfke (öfke/kontrol, 8 madde), Dışa Yöneltilen Öfke (öfke/dışta, 8 madde) ve İçe Yöneltilen Öfke (öfke/içte, 8 madde). Bu çalışmada

sürekli öfke, öfke/dışta, öfke/içte ve öfke/kontrol alt ölçeklerinin güvenirlik katsayıları sırasıyla .81, .83, .55 ve .79 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma örnekleminde iç tutarlılığı düşük olan İçe Yöneltilen Öfke alt ölçeği analize alınmamıştır.

İşlem

Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alındıktan sonra uygulama Mersin'de bulunan iki ilköğretim okulunda gerçekleştirilmiştir. Okul müdürleri ve rehber öğretmenlerle uygulama öncesinde yapılan görüşmelerle ölçeklerin uygulanması için rehberlik ders saatinin uygun olduğuna karar verilerek çalışma takvimi oluşturulmuştur. Ölçekler gönüllü öğrencilere, belirlenen gün ve saatte rehberlik dersinde uygulanmıştır. Ölçekler verilmeden önce öğrencilere çalışmanın okullarından bağımsız, üniversitede yürütülen bilimsel bir araştırma olduğu söylenmiş ve katılmak isteyenlere ölçekler dağıtılmıştır.

Bulgular

Reaktif saldırgan davranış senaryolarından elde edilen düşmanca niyet yüklemeye, öfke ve reaktif saldırgan davranış puanları ile proaktif saldırgan davranış senaryolarından elde edilen olumlu sonuç beklentisi, kendini yeterli görme ve kendini iyi hissetme değişkenlerinin ortalama ve standart sapmaları Tablo 1'de verilmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde reaktif saldırgan davranışın hem düşmanca niyet yüklemeye (.27) hem de öfke duygusu (.31) ile pozitif yönde anlamlı ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. Proaktif saldırgan davranışın da olumlu sonuç beklentisi (.37), kendini yeterli görme (.42) ve kendini iyi hissetme (.58) ile pozitif yönde anlamlı ilişkilere sahip olduğu görülmüştür.

Düşmanca niyet yüklemeye ve öfke duygusunun reaktif saldırgan davranışını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla verilere hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır (Tablo 2). Cinsiyetin karıştırıcı etkisini kontrol etmek için cinsiyet denkleme birinci aşamada girilmiştir. İkinci aşamada ise düşmanca niyet yüklemeye ve öfke denkleme dahil edilmiştir. Cinsiyet reaktif saldırganlıktaki varyansın %2'sini açıklamıştır ($F_{1,436} = 9.80$, $p < .05$). Bu bulgu erkeklerin senaryolardaki durumlara reaktif saldırgan davranışlarla tepki verme eğiliminin kızlara kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. İkinci aşamada denkleme girilen düşmanca niyet yüklemeye ve öfke, reaktif saldırganlıktaki varyansa ek olarak %23'lük anlamlı bir katkı yapmıştır. Düşmanca niyet yüklemeye ($\beta = .14$, $p < .01$) ve öfkenin ($\beta = .42$, $p < .001$) ayrı ayrı katkılarının anlamlılığına bakıldığında her iki değişkenin de anlamlı olduğu görülmüştür.

Saldırgan davranıştan olumlu sonuç bekleme, saldırgan davranışta konusunda kendini yeterli görme ve

Tablo 1. Senaryolarından Elde Edilen Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenler	Ort.	S
Reaktif Saldırgan Davranış	4.95	1.40
Düşmanca Niyet Yüklemeye	10.42	3.62
Öfke	7.65	2.06
Proaktif Saldırgan Davranış	4.66	1.63
Olumlu Sonuç Beklentisi	4.44	2.68
Kendini Yeterli Görme	5.68	2.60
Kendini İyi Hissetme	5.37	3.38

Tablo 2. Reaktif Saldırganlığın Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi

Değişkenler	R ²	R ² Değ.	F Değ.	β	t
I. Aşama	.02	.02	9.81**		
1. Cinsiyet				.15**	3.13
II. Aşama	.25	.23	65.29**		
2. Düşmanca niyet yüklemeye				.14**	3.06
3. Öfke				.42**	9.50

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 3. Proaktif Saldırganlığın Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi

Değişkenler	R ²	R ² Değ.	F Değ.	β	t
I. Aşama	.03	.03	11.25**		
1. Cinsiyet				.16**	3.35
II. Aşama	.38	.35	81.10**		
2. Olumlu sonuç beklentisi				.14**	3.45
3. Kendini yeterli görme				.18**	4.03
4. Kendini iyi hissetme				.41**	8.63

* $p < .05$, ** $p < .01$

saldırgan davranış sonucunda kendini iyi hissetme değişkenlerinin proaktif saldırganlığı ne derece yordadığını test etmek amacı ile ikinci bir regresyon analizi yapılmıştır (Tablo 3). Bu analizde de birinci aşamada cinsiyet, ikinci aşamada ise yukarıda sözü edilen değişkenler regresyon denklemine dahil edilmiştir. Analiz sonucunda cinsiyetin proaktif saldırganlıktaki varyansın %3'ünü

açıkladığı görülmüştür ($F_{1,435} = 11.25, p < .01$). Bulgular, reaktif saldırganlıkta olduğu gibi proaktif saldırganlıkta da erkeklerin kızlara kıyasla senaryodaki durumlara saldırgan davranışlarla tepki verme eğiliminin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Regresyon denkleminin ikinci aşamada girilen değişkenlerin proaktif saldırganlıktaki varyansa %35'lik anlamlı bir ek katkı yaptığı bulunmuştur. Değişkenlerin tek tek katkısına bakıldığında olumlu sonuç beklentisi ($\beta = .14, p < .001$), saldırgan davranma konusunda kendini yeterli görme ($\beta = .18, p < .001$) ve saldırgan davranış sonucunda kendini iyi hissetmenin ($\beta = .41, p < .001$) proaktif saldırganlıkla pozitif yönde anlamlı ilişkilerinin olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin alt ölçeklerinden (sürekli öfke, öfke/dışta, öfke/kontrol) Çocuklar için Narsisizm Ölçeği'nin üstünlük ve sömürü alt ölçeklerinden ve Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği'nden aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları Tablo 4'de verilmiştir.

Sürekli öfke, dışa yöneltilmiş öfke, öfke kontrolü ile narsisizmin sömürü ve üstünlük boyutlarının reaktif ve proaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığını test etmek amacı ile kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyonlar Tablo 5'de verilmiştir. Bu analizlerde değişkenler üç aşamada regresyon eşitliğine dahil edilmiştir. Reaktif saldırganlık için yapılan regresyon analizinde ilk aşamada proaktif saldırganlık, proaktif saldırganlık için yapılan regresyon analizinde ise ilk aşamada reaktif saldırganlık puanları regresyon denkleminde girilerek birbirleri üzerindeki etkileri kontrol edilmiştir. İkinci blokta öfke ile ilgili değişkenlerin ilişkisi sınırlanırken üçüncü blokta narsisizmin üstünlük ve sömürü boyutları denkleme alınmıştır. Böylece hem öfke ve öfke ifade tarzlarının saldırganlıkla ilişkisi incelenebilmiş hem de narsisizmin ek olarak anlamlı bir

Tablo 4. SÖÖTÖ, Narsisizm, Reaktif ve Proaktif Saldırganlığın Ortalama ve Standart Sapma Puanları

	Kız (N = 270)		Erkek (N = 236)	
	Ort.	S	Ort.	S
Sürekli Öfke	22.96	6.22	24.18	5.91
Öfke/Dışta	17.31	5.67	17.97	5.15
Öfke/Kontrol	18.50	4.93	19.19	5.05
Üstünlük	25.11	6.41	25.59	6.06
Sömürü	13.85	5.54	15.04	5.31
Reaktif Saldırganlık (Kız 7, Erkek 8 madde)	12.85	3.27	15.19	3.59
Proaktif Saldırganlık (Kız 11, Erkek 9 madde)	13.08	3.21	11.89	3.34

katkıda bulunup bulunmadığı belirlenebilmiştir. Erkek öğrenciler için yapılan regresyon analizi Tablo 6'da, kız öğrenciler için yapılan analiz ise Tablo 7'de verilmiştir.

Erkek öğrencilerin reaktif saldırganlık puanları üzerindeki etkisini kontrol etmek amacıyla regresyon analizine ilk blokta girilen proaktif saldırganlık, reaktif saldırganlıklarındaki varyansın %16'sını açıklamıştır ($F_{1,234} = 45.66, p < .001$). Regresyon denkleminin ikinci blokta girilen sürekli öfke, dışa yöneltilmiş öfke ve öfke kontrolü değişkenleri hep birlikte erkek öğrencilerin reaktif saldırganlıklarındaki varyansın %35'ini açıklamıştır. Bu katkı anlamlıdır. Ancak değişkenlerin tek tek katkılarına bakıldığında yalnızca sürekli öfke ($\beta = .30, p < .001$) ve dışa yönelik öfke ($\beta = .33, p < .001$) değişkenlerinin reaktif saldırganlığın yordanmasında anlamlı katkısı olduğu görülmektedir. Üçüncü aşamada regresyon denkleminde dahil edilen sömürü ve üstünlük değişkenle-

Tablo 5. Kız ve Erkek Öğrencilerde Öfke, Narsisizm ve Saldırganlık Arasındaki Korelasyonlar

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Sürekli Öfke	-	.78**	-.49**	.16	.44**	.71**	.43**
2. Öfke Dışta	.75**	-	-.56**	.19**	.42**	.70**	.46**
3. Öfke Kontrol	-.31**	-.38**	-	-.01	-.25**	-.47**	-.20**
4. Üstünlük	.17**	.21**	.11	-	.39**	.19**	.04
5. Sömürü	.43**	.46**	-.03	.49**	-	.45**	.38**
6. Reaktif Sal.	.63**	.66**	-.35**	.12	.38**	-	.36**
7. Proaktif Sal.	.29**	.36**	-.17**	-.04	.33**	.40**	-

* $p < .05$, ** $p < .01$; $N_{kız} = 270$, $N_{erkek} = 236$

Not. Tablonun üst bölümü kızlar için alt bölümü erkekler içindir.

ri varyansa %0.02 düzeyinde bir katkı yapmıştır. Ancak bu değişkenlerin eşitliğe eklenmesi ile F değerinde anlamlı bir değişiklik olmamıştır.

Erkek öğrencilerin proaktif saldırganlık puanları üzerinde reaktif saldırganlık puanlarının etkisini kontrol etmek amacı ile birinci blokta denkleme girilen reaktif saldırganlık eğiliminin proaktif saldırganlık eğilimindeki varyansın %16'sını açıkladığı görülmüştür ($F_{1,234} = 45.66, p < .001$). İkinci blokta öfke ve öfke ifade tarzları değişkenleri erkek öğrencilerin proaktif saldırganlıklarındaki varyansa yaklaşık %2'lik ek bir katkı yapmıştır ancak bu katkı anlamlı değildir. Aynı zamanda değişkenlerin standardize edilmiş regresyon katsayıları da anlamlı değildir. Üçüncü blokta analize dahil edilen üstünlük ve sömürü değişkenlerinin açıklanan %18'lik varyansa ek olarak %7'lik anlamlı bir katkı yaptığı ve tüm değişkenlerin birlikte proaktif saldırganlıktaki varyansın %25'ini açıkladığı bulunmuştur ($F_{3,229} = 12.98, p < .001$). Narsisizmin sömürü boyutu ($\beta = .32, p < .001$) proaktif saldırganlık ile pozitif yönde ilişkili iken, üstünlük boyutu negatif yönde ilişkili bulunmuştur ($\beta = -.25, p < .001$).

Kız öğrencilerin reaktif saldırganlık puanları üzerindeki etkisini kontrol etmek amacıyla regresyon analizine ilk blokta girilen proaktif saldırganlık, reaktif saldırganlıktaki varyansın %13'ünü açıklamıştır ($F_{1,268} = 39.65, p < .001$). Regresyon analizine ikinci blokta girilen öfke ile ilgili değişkenlerin reaktif saldırganlıktaki varyansa %43'lük ek katkı yaptığı gözlenmiştir. Değişkenlerin tek tek katkılarına bakıldığında ise yalnızca sürekli öfke ($\beta = .41, p < .001$) ve dışa yöneltilen öfkenin ($\beta = .33, p < .001$) reaktif saldırganlık ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Üçüncü blokta analize dahil edilen sömürü ve üstünlük değişkenleri ise varyansa %1 düzeyinde küçük ama anlamlı bir katkı yapmıştır. Değişkenlerin tek tek katkılarına bakıldığında üstünlük boyutunun değil ancak sömürü boyutunun ($\beta = .13, p < .05$) kızların reaktif saldırganlık düzeyini anlamlı biçimde yordadığı görülmüştür.

Kız öğrencilerin proaktif saldırganlık puanları üzerinde reaktif saldırganlık puanlarının etkisini kontrol etmek amacı ile birinci blokta denkleme girilen reaktif saldırganlık eğiliminin proaktif saldırganlık eğilimin-

Tablo 6. Erkek Öğrencilerin Reaktif ve Proaktif Saldırganlığına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizleri

Reaktif Saldırganlık					
Değişkenler	R^2	R^2 Değ.	F Değ.	β	t
I. Aşama	.16	.16	45.66**		
1. Proaktif saldırganlık				.40**	6.76
II. Aşama	.52	.35	56.18**		
2. Sürekli Öfke				.30**	4.36
3. Dışa yönelik Öfke				.33**	4.47
4. Öfke Kontrol				-.10	-1.98
III. Aşama	.52	.002	.38		
5. Üstünlük				-.002	-.02
6. Sömürü				.05	.77
Proaktif Saldırganlık					
Değişkenler	R^2	R^2 Değ.	F Değ.	β	t
I. Aşama	.16	.16	45.66**		
1. Reaktif saldırganlık				.40**	6.76
II. Aşama	.18	.02	1.57		
2. Sürekli Öfke				-.05	-.53
3. Dışa yönelik Öfke				.20	1.98
4. Öfke Kontrol				-.00	-.04
III. Aşama	.25	.07	11.33**		
5. Üstünlük				-.25**	-3.70
6. Sömürü				.32**	4.31

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 7. Kız Öğrencilerin Reaktif ve Proaktif Saldırganlığına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizleri

Reaktif Saldırganlık					
Değişkenler	R^2	R^2 Değ.	F Değ.	β	t
I. Aşama	.13	.13	39.65**		
1. Proaktif saldırganlık				.36**	6.30
II. Aşama	.56	.43	87.89**		
2. Sürekli Öfke				.41**	6.25
3. Dışa yönelik Öfke				.33**	4.66
4. Öfke Kontrol				-.09	-1.76
III. Aşama	.58	.01	4.46*		
5. Üstünlük				.02	.47
6. Sömürü				.13*	2.56
Proaktif Saldırganlık					
Değişkenler	R^2	R^2 Değ.	F Değ.	β	t
I. Aşama	.13	.13	39.65**		
1. Reaktif saldırganlık				.36**	6.30
II. Aşama	.23	.10	11.96**		
2. Sürekli Öfke				.20*	2.15
3. Dışa yönelik Öfke				.34**	3.65
4. Öfke Kontrol				.10	1.51
III. Aşama	.28	.05	9.06**		
5. Üstünlük				-.15**	-2.52
6. Sömürü				.26**	4.09

* $p < .05$, ** $p < .01$

deki varyansın %13'ünü açıkladığı görülmüştür ($F_{1,268} = 39.65, p < .001$). İkinci aşamada regresyon analizine girilen öfke ile ilişkili değişkenler, kız öğrencilerin proaktif saldırganlıklarındaki varyansa %10'luk anlamlı bir ek katkı yapmıştır. Sürekli öfke ($\beta = .20, p < .05$) ve dışa yöneltilen öfke ($\beta = .34, p < .001$) proaktif saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Analize üçüncü aşamada girilen narsisizmin üstünlük ve sömürü boyutları da varyansa %5'lik anlamlı bir ek katkı yapmıştır. Böylece tüm değişkenler hep birlikte kızların proaktif saldırganlıklarındaki varyansın %28'ini açıklamıştır ($F_{6,263} = 17.24, p < .001$). Kızların proaktif saldırganlıkları narsisizmin sömürü boyutu ile pozitif ($\beta = .26, p < .001$) üstünlük boyutu ile ise negatif ($\beta = -.15, p < .001$) yönde ilişkili bulunmuştur.

Tartışma

Saldırganlığın iki alt tipi olarak ifade edilen reaktif ve proaktif saldırganlık arasındaki ayrım sosyal bilgi işleme kuramı çerçevesinde oldukça iyi tanımlanmış

olmasına rağmen görgül çalışmaların desteğine ihtiyaç duymaktadır. Reaktif saldırganlık ve düşmanca niyet yükleme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bazıları bu ilişkiyi destekleyen bulgular elde ederken (Dodge ve Coie, 1987; Nas, Orobio de Castro ve Koops, 2005) bazıları ilişki bulamamıştır (Crick ve Dodge, 1996; Dodge, Lochman, Harnish, Bates ve Pettit, 1997). Bu çalışmada da düşmanca niyet yüklemenin reaktif saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu sosyal bilgi işleme modelini desteklemektedir.

Reaktif saldırganlığın önemli öğelerinden biri de engellenme ve provakasyon sonucu ortaya çıkan ve kontrol edilemeyen öfke duygusudur. Durumluk öfke ve reaktif saldırganlık arasındaki bu ilişki, gerek çocuklara senaryolar verilerek böyle bir durumda nasıl hissedeceklerinin sorulduğu çalışmalarda (Orobio de Castro, Merk, Koops, Veerman ve Bosch, 2005) gerekse deri iletkenliği, kalp atım hızı gibi fizyolojik ölçümlerin kullanıldığı çalışmalarda (Hubbard ve ark., 2002) gözlenmiştir. Literatürdeki çalışmalarla tutarlı olarak, bizim araştırma-

mızda da engellenme içeren bir durumda yaşanan öfke düzeyinin reaktif saldırgan tepkinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı bulunmuştur.

Proaktif saldırganlığın tipik özellikleri olarak tanımlanan saldırgan davranıştan olumlu sonuç bekleme, saldırgan davranma konusunda kendini yeterli görme ve saldırgan davranış sonucunda kendini iyi hissetmenin bu çalışmada proaktif saldırganlığı yordadığı bulunmuştur. Bu bulgu gerek sosyal bilgi işleme kuramı gerekse daha önce yapılan çalışmaların bulguları (Arsenio, Adams ve Gold, 2009; Crick ve Dodge, 1996; Smithmyer, Hubbard ve Simons, 2000) ile paralellik göstermektedir. Proaktif saldırganlık, kişinin amacına ulaşmada saldırgan davranışın işe yarayacağı inancı ile bağlantılı görünmektedir. Saldırgan davranış sonucunda elde edilmesi beklenen fayda maddi olabileceği gibi iyi ya da mutlu hissetme şeklinde duygusal bir kazanç da olabilir. Ayrıca çocuğun kendisini saldırgan davranma konusunda daha yeterli görmesi onu kişisel amaçlarına ulaşmak için saldırgan davranmaya daha yatkın hale getiriyor olabilir. Pek çok başka davranışta olduğu gibi saldırganlık amaca ulaşmaya yardımcı oluyorsa saldırgan davranan kişi bu konuda kendisini iyi/başarılı görecektir (Hubbard, McAuliffe, Morrow ve Romano, 2010).

Daha önce belirtildiği gibi bir olay sırasında yaşanan durumluk öfke duygusunun yoğunluğu reaktif saldırganlıkta önemli bir rol oynamaktadır ancak sürekli öfke, öfkenin ifade ediliş biçimi ve öfke kontrolünün bu iki tür saldırganlıkla ilişkisi araştırılmamıştır. Bu çalışmada yalnızca durumluk öfkenin değil sürekli öfkenin ve öfke ifade tarzlarının da reaktif ve proaktif saldırganlık ile ilişkisi araştırılmıştır. Sürekli öfke, dışa yöneltilmiş öfke, öfke kontrolü ile narsisizmin sömürü ve üstünlük boyutlarının reaktif ve proaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığını test etmek amacı ile yapılan regresyon analizleri sonucunda hem kızlarda hem de erkeklerde reaktif saldırganlığın sürekli öfke ve dışa yöneltilen öfke tarafından yordandığı bulunmuştur. Proaktif saldırganlık ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde ise erkeklerde proaktif saldırganlığın öfke ile ilişkili olmadığı ancak kızlarda hem sürekli öfke hem de dışa yöneltilen öfkenin proaktif saldırganlığı yordadığı bulunmuştur. Sosyal bilgi işleme kuramının öfke duygusunun reaktif saldırganlıkla ilişkili olduğu, proaktif saldırganlıkla ise ilişkili olmadığı hipotezi bu çalışmada erkek ergen grubunda desteklenmiştir. Kızlarda öfkenin her iki saldırganlık türü ile de ilişkili bulunması beklenmedik bir bulgudur. Bizim bulgularımızla tutarlı olarak Marsee ve Frick de (2007) suçlu kız ergenlerle yürüttükleri bir araştırmada hem reaktif/fiziksel hem de proaktif/fiziksel saldırgan davranışın öfke ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Kızlarda öfke duygusunun yalnızca reaktif saldırganlıkla mı yoksa hem reaktif hem de proaktif saldırganlıkla mı ilişkili olduğu sorusuna yanıt arayacak

yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

Araştırmacılar (Orobio de Castro, Merk , Kooops, Veerman ve Bosch, 2005) duygu düzenleme ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi test eden çok az sayıda çalışmanın olduğunu belirterek bu konunun çalışılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu nedenle bu çalışmada öfke kontrolünün reaktif ve proaktif saldırganlık ile ilişkili olup olmadığı da araştırılmıştır. Saldırganlık ve öfke kontrolünün negatif yönde ilişkili olması beklenirken öfke kontrolü ile ne reaktif ne de proaktif saldırganlık arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Salmivalli (2001), başkalarını sömürme ve empati yoksunluğu gibi özellikleri nedeniyle narsisistik bireyin büyülenmeci benlik imgesini yapılandırmak ve/veya sürdürmek için saldırganlığı araç olarak kullanabileceğini dolayısıyla narsisizmin reaktif saldırganlıktan ziyade proaktif saldırganlık ile ilişkili olabileceğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada reaktif saldırganlık erkeklerde narsisizmin üstünlük ve sömürü boyutları ile ilişkili bulunmazken kızlarda sadece sömürü boyutu ile ilişkili bulunmuştur. Proaktif saldırganlık ise hem kızlarda hem erkeklerde narsisizmin sömürü boyutu ile pozitif, üstünlük boyutu ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Genellikle çok bileşenli bir yapı olarak ele alınan narsisizm Raskin ve Terry (1988) tarafından otorite, benlik yeterliği, hakkı olduğunu düşünme, sömürü, kibir, gösterişçilik ve üstünlük gibi bileşenlerle tanımlanmıştır. Reidy ve arkadaşları (2008) ise bunlardan sadece hakkı olduğunu düşünme ve sömürünün saldırganlıkla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Sömürme eğilimi en yalın ifadeyle kişisel çıkarları için başkalarını kullanma anlamı taşımaktadır. Maddi ya da duygusal hedeflere ulaşmanın aracı olarak tanımlanan proaktif saldırganlığın narsisizmin temel bileşenlerinden biri olan sömürü boyutu ile hem kızlarda hem de erkeklerde ilişkili bulunması önceki çalışma bulguları ile tutarlıdır.

Bu çalışmada da narsisizmin üstünlük boyutu ile proaktif saldırganlık arasında pozitif değil de negatif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunması üstünlük algısının saldırganlığa yol açmadığını, hatta koruyucu bir işlevi olabileceğini düşündürmektedir. Bu sürpriz bulgunun bir diğer nedeni ölçekte bu boyutu temsil ettiği düşünülen maddelerin içeriği olabilir. Ölçek incelendiğinde de görüleceği gibi “her zaman ne yaptığımı bilirim”, “bedenimin iyi göründüğünü düşünüyorum” gibi maddelerin narsisistik eğilimden ziyade yüksek benlik saygısını ifade ettiği düşünülebilir. Bilindiği gibi yüksek benlik saygısı yıkıcı değildir ancak benlik saygısının narsisizme doğru genişlemesi saldırganlık açısından riskin artması anlamına gelebilir (Ang ve Yusof, 2005).

Özetlenecek olursa her iki cinsiyette de reaktif saldırganlık sürekli öfke ve dışa yöneltilen öfke ile ilişkili iken proaktif saldırganlık narsisizmin sömürü boyutu ile pozitif, üstünlük boyutu ile negatif yönde ilişkilidir. An-

cak kızlarda bu örüntüye ek olarak reaktif saldırganlık narsisizmin sömürü boyutu ile proaktif saldırganlık ise sürekli öfke ve dışa yöneltilen öfke ile ilişkili bulunmuştur. Erkeklerin kızlardan daha fazla saldırgan davranış göstermesi nedeniyle (Archer, 2004; Bettencourt ve Miller, 1996) saldırganlık klinik çalışmalarda genellikle davranım bozukluğu tanısı alan erkek çocuklarda incelenmiştir. Klinik olmayan örneklemelerin kullanıldığı çalışmaların önemli bir kısmında ise ya suçlu erkek ergenler ya da suçlu ve suç işlememiş erkek ergenlerin karşılaştırıldığı araştırmaların olduğu görülmektedir (örn., Connor, Steingard, Anderson ve Melloni, 2003; Nas, Orobio de Castro ve Koops, 2005; Smithmyer, Hubbard ve Simons, 2000). Kız çocuk ve ergenlerde saldırganlık yeterince araştırılmamış erkekler üzerinde yapılan çalışmaların bulguları kızlara da genellenmiştir. Kızlarda saldırganlığın hangi kişisel ve çevresel faktörlerle ilişkili olduğu sorusuna yanıt arayacak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Çocukluk ve ergenlikte görülen saldırgan davranışlar, erişkinlikte süregelen saldırganlık, suç işleme (Farrington, 1995; Huesmann, Dubow ve Boxer, 2009; Loeber ve Hay, 1997) ve madde kullanımı gibi bazı ruhsal bozuklukların (Hayatbakhsh ve ark., 2008) güçlü bir yordayıcısıdır. Bu nedenle çocukluk ve ergenlik yıllarında gözlenen saldırganlığa mümkün olduğunca erken dönemlerde müdahale edilmesi çok önemlidir. Son yıllarda ergenlikte saldırganlığın önlenmesi ve azaltılmasına ilişkin müdahalelerin etkililiğine dair kanıtlar oldukça umut verici görünmektedir (örn., Cenkseven, 2003; Donat-Bacı, Özben, 2011; Duran ve Eldekliloğlu, 2005; Hudley, Graham ve Taylor, 2007; Lochman ve Wells, 2002). Yurt dışında ve ülkemizde kanıta dayalı çalışmalar incelendiğinde saldırganlığı azaltmaya yönelik müdahalelerin genellikle bilişsel-davranışçı rasyonele dayandırıldığı görülmektedir (örn., Lochman ve Wells, 2004; Tekinsav-Sütçü, Aydın ve Sorias, 2010). Bu müdahale çalışmalarının içeriğinde ise genellikle çocuk ve ergenlere olumsuz geribildirim, istenmeme ve tehditle baş etme, fizyolojik uyarımı fark etme ve azaltma, dikkati dağıtma, kendine yönerge verme, bilişsel yeniden yapılandırma, sosyal beceri eğitimi ve problem çözme gibi teknikler yer almaktadır. Sözü edilen bilişsel-davranışçı tekniklerden bazıları daha çok reaktif saldırganlıkta gözlenen sosyal ipuçlarının kodlanması ve yorumlanmasındaki hatalara ve öfkeyi denetlemeye yönelik iken bazıları da bir başka kişinin bakış açısından bakabilme, empati, sosyal problem çözme, başka insanlarla etkileşimde prososyal becerileri geliştirme gibi özellikle proaktif saldırganlığa ve narsisistik eğilimleri azaltmaya odaklanmaktadır. Bu nedenle müdahale öncesinde hedef grubun reaktif ve proaktif saldırganlıkları ile ilişkili bilişsel ve duygusal öğeleri ve cinsiyete bağlı farklılıkları dikkate alan modellerin daha etkili olması beklenmektedir.

Kaynaklar

- Amerikan Psikiyatri Birliği (1994). *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-IV) (4. baskı)*. (E. Köroğlu, Çev. Ed.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Ang, R. P. ve Raine, A. (2009). Reliability, validity and invariance of the Narcissistic Personality Questionnaire for Children-Revised (NPQC-R). *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 31, 143-151.
- Ang, R. P. ve Yusof, N. (2005). The relationship between aggression, narcissism and self-esteem in Asian children and adolescents. *Current Psychology*, 24, 113-122.
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of General Psychology*, 8(4), 291-322.
- Arsenio, W. F., Adams, E. ve Gold, J. (2009). Social information processing, moral reasoning, and emotion attributions: Relations with adolescents' reactive and proactive aggression. *Child Development*, 8, 1739-1755.
- Barry, C. T., Frick, P. J. ve Killian, A. L. (2003). The relation of narcissism and self-esteem to conduct problems in children: a preliminary investigation. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32(1), 139-152.
- Barry, T. D., Thompson, A., Barry, C. T., Lochman, J. E., Adler, K. ve Hill, K. (2007). The importance of narcissism in predicting proactive and reactive aggression in moderately to highly aggressive children. *Aggressive Behavior*, 33(3), 185-197.
- Baumeister, R. F., Smart, L. ve Boden, J. M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103(1), 5-33.
- Bettencourt, A. B. ve Miller, N. (1996). Gender differences in aggression as a function of provocation: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 119, 422-447.
- Campos, J., Campos, R. ve Barrett, K. (1989). Emergent themes in the study of emotional development and emotion regulation. *Developmental Psychology*, 25(3), 394-402.
- Cenkseven, F. (2003). Öfke yönetimi becerileri programının ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerine etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2(2), 153-167.
- Connor, D. F., Steingard, R. J., Anderson, J. J. ve Melloni, J. R. (2003). Gender differences in reactive and proactive aggression. *Child Psychiatry and Human Development*, 33(4), 279-294.
- Crick, N. R. ve Ladd, G. W. (1990). Children's perceptions of the outcomes of aggressive strategies: Do the ends justify being mean? *Developmental Psychology*, 26, 612-620.
- Crick, N. R. ve Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 75-101.
- Crick, N. R. ve Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67, 993-1002.
- Dodge, K. A. ve Coie, J. D. (1987). Social-information processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6), 1146-1158.
- Dodge, K.A., Lochman, J. E., Hamish, J. D., Bates, J. E. ve Pettit, G. S. (1997). Reactive and proactive aggression in school children and psychiatrically impaired chronically assaultive youth. *Journal of Abnormal Psychology*, 106(1), 37-51.
- Dollard, J. Doob, L. W., Miller, N. E., Mowrer, O. H. ve Sears, R. R. (1998). *Frustration and aggression*. Florence, KY:

- Routledge.
- Donat-Bacı, S. ve Özben, Ş. (2011). Çocuk ve ergenlerde şiddet ve saldırganlığı önleme programının ergenlerin saldırganlık düzeyini azaltmadaki etkisi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 137-155.
- Duran, Ö. ve Eldekliloğlu, J. (2005). Öfke kontrol programının 15-18 yaş arası ergenler üzerindeki etkililiğinin araştırılması. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 267-280.
- Farrington, D. P. (1995). Development of offending and antisocial behavior from childhood: Key findings from the Cambridge study in delinquent development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 929-964.
- Frick, P. J., Bodin, S. D. ve Barry, C. T. (2000). Psychopathic traits and conduct problems in community and clinical-referred samples of children: Further development of psychopathy screening device. *Psychological Assessment*, 12, 382-393.
- Hayatbakhsh, M. R., Naiman, J. M., Jamrozik, K., Mamun, A. A., Bor, W. ve Alati, R. (2008). Adolescent problem behaviors predicting DSM-IV diagnoses of multiple substance use disorder. Findings of a prospective birth cohort study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 43, 356-363.
- Heatherington, T. F. ve Vohs, K. D. (2000). Interpersonal evaluations following threats to self: Role of self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 725-736.
- Hubbard, J. A., Smithmyer, C. M., Ramsden, S. R., Parker, E. H., Flanagan, K. D., Dearing, K. F., Relyea, N. ve Simons, R. F. (2002). Observational, physiological, and self-report measures of children's anger: Relations to reactive versus proactive aggression. *Child Development*, 73(4), 1101-1118.
- Hubbard, J. A., McAuliffe, M. D., Morrow, M. T. ve Romano, L. J. (2010). Reactive and proactive aggression in childhood and adolescence: Precursors, outcomes, processes, experiences, and measurement. *Journal of Personality*, 78, 95-118.
- Hudley, C. ve Graham, S. (1995). School-based interventions for aggressive African-American boys. *Applied and Preventive Psychology*, 4, 185-195.
- Huesmann, L. R., Dubow, E. F. ve Boxer, P. (2009). Continuity of aggression from childhood to early adulthood as a predictor of life outcomes: Implications for the adolescent-limited and life-course-persistent models. *Aggressive Behavior*, 35, 136-149.
- Krettenauer, T. ve Eichler, D. (2006). Adolescents' self-attributed moral emotions following a moral transgression: Relations with delinquency, confidence in moral judgment and age. *British Journal of Developmental Psychology*, 24(3), 489-506.
- Lochman, J. E. ve Wells, K. C. (2002). The Coping Power Program at the middle school transition: Universal and indicated prevention effects. *Psychology of Addictive Behaviors*, 16, 40-54.
- Lochman, J. E. ve Wells, K. C. (2004). The Coping Power program for preadolescent aggressive boys and their parents: Outcome effects at the one-year follow-up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, 571-578.
- Lochman, J. E., Whidby, J. M. ve FitzGerald, D. P. (2000). Cognitive-behavioral assessment and treatment with aggressive children. P. C. Kendall, (Ed.), *Child and adolescent therapy içinde* (31-87). New York: Guilford.
- Loeber, R. ve Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371-410.
- Marsee, M. A. ve Frick, P. J. (2007). Exploring the cognitive and emotional correlates to proactive and reactive aggression in a sample of detained girls. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 969-981.
- McAuliffe, M. D., Hubbard, J. A., Rubin, R. M., Morrow, M. T. ve Dearing, K. F. (2007). Reactive and proactive aggression: Stability of constructs and relations to correlates. *Journal of Genetic Psychology*, 167, 365-382.
- Morf, C. C. ve Rhodewalt, F. (2001). Expanding the dynamic self-regulatory processing model of narcissism: Research directions for the future. *Psychological Inquiry*, 12, 243-251.
- Nas, C. N., Orobio de Castro, B. ve Koops, W. (2005). Social information processing in delinquent adolescents. *Psychology Crime & Law*, 11, 363-375.
- Orobio de Castro, B., Merk, W., Koops, W., Veerman, J. W. ve Bosch, J. D. (2005). Emotions in social information processing and their relations with reactive and proactive aggression in referred aggressive boys. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34, 105-116.
- Özer, A. K. (1994). Sürekli Öfke (SL-Öfke) ve Öfke İfade Tarzı (Öfke-Tarz) ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 26-35.
- Raine, A., Dodge, K., Loeber, R., Gatzke-Kopp, L., Lynam, D., Reynolds, C., Stouthamer-Loeber, M. ve Liu, J. (2006). The Reactive-Proactive Aggression Questionnaire: Differential correlates of reactive and proactive aggression in adolescent boys. *Aggressive Behavior*, 32, 159-171.
- Raskin, R., Novacek, J. ve Hogan, R. (1991). Narcissism, self-esteem, and defensive self-enhancement. *Journal of Personality*, 59, 16-38.
- Raskin, R. ve Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the narcissistic personality inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 19-38.
- Reidy, D. E., Zeichner, A., Foster, J. D. ve Martinez, M. A. (2008). Effects of narcissistic entitlement and exploitativeness on human physical aggression. *Personality and Individual Differences*, 44, 865-875.
- Salmivalli, C. (2001). Feeling good about oneself, being bad to others? Remarks on self-esteem, hostility, and aggressive behavior. *Aggressive and Violent Behavior*, 6(4), 375-393.
- Seah, S. L. ve Ang, R. P. (2008). Differential correlated of reactive and proactive aggression in Asian adolescents: relations to narcissism, anxiety, schizotypal traits, and peer relations. *Aggressive Behavior*, 34, 553-562.
- Smithmyer, C. M., Hubbard, J. A. ve Simons, R. F. (2000). Proactive reactive aggression in delinquent adolescents: Relations to aggression outcome expectancies. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 86-93.
- Tekinsav-Sütçü S., Aydın, A. ve Sorias, O. (2010). Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmak için bilişsel davranışçı bir grup terapisi programının etkililiği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(66), 57-67.
- Twenge, J. M. ve Campbell, W. K. (2002). Self-esteem and socioeconomic status: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 59-71.
- Washburn, J. J., McMahon, S. D., King, C. A., Reinecke, M. A. ve Silver, C. (2004). Narcissistic features in young adolescents: Relations to aggression and internalizing symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(3), 247-260.

Summary

The Relationships between Anger, Narcissism and Reactive and Proactive Aggression in Adolescence

Arzu Aydın

Mersin University

Serap Akgün

Mersin University

In recent decades, aggression has been divided into two subtypes as reactive and proactive. Reactive aggression has been defined as an angry reaction to perceived threat or provocation while proactive aggression has been considered as a pattern of unprovoked, calm, deliberate and goal-directed behavior. According to Social Information Processing Model reactively and proactively aggressive children have different distortions and deficits in social information processing (Crick & Dodge, 1994; Crick & Dodge, 1996; Crick & Ladd, 1990; Dodge & Coie, 1987).

Studies examining Social Information Processing Model have found that reactive aggressive children demonstrated hostile attributional bias when they have faced with ambiguous provocations and they made mistakes in interpreting the intention when they have experienced accidental provocations (Dodge & Coie, 1987; Dodge & Somberg, 1987; Dodge et al., 2003). Proactive aggressive children tend to evaluate the verbal and physical aggression more positively and care about forming good relationships less than the other children (Crick & Dodge, 1996). They are expecting more positive results from their aggressive behaviors compared to their nonaggressive peers, and they are more confident in behaving aggressively (Crick & Ladd, 1990). In general, reactive aggression has been associated with hostile attribution of intent and anger whereas proactive aggression has been associated with perceived self-efficacy for aggression, positive outcome expectations for aggression, and feeling good after enacting aggression were associated with proactive aggression.

Another variable which may be related to aggression is narcissism. Definitive features of narcissism include a sense of grandiosity and superiority, a sense of entitlement, exploitation of others for personal gain, lack of empathy for others, and a need for excessive admiration from others (Ang & Yusof, 2005). Although narcissism has been found to be positively correlated with aggression in adults (e.g., Bushman & Baumeister,

1998; Heatherton & Vohs, 2000;) there is limited empirical research on the relationship between aggression and narcissism in children and adolescents (e.g., Ang & Yusof, 2005). Nevertheless the picture of the differential relation between narcissism and either proactive or reactive aggression is less clear (Barry et al., 2007). More recently several studies have been focused on the construct of narcissism and its relationship to proactive aggression (Salmivalli, 2001; Washburn, McMahon, King, Reinecke, & Silver, 2004). The authors suggest that proactively aggressive individuals may have a motivation to dominate and control others to attain desired goals. According to a number of authors (Salmivalli, 2001; Washburn, McMahon, King, Reinecke, & Silver, 2004) one possible purpose of these individuals may be to ensure that they continue dominating others to maintain their grandiose sense of self. On the other hand existing literature regarding the links among narcissism, anger, hostility, and aggression following negative feedback, rejection, or threatening events proposing that narcissism may be most strongly associated with reactive aggression.

The purpose of the present study was to examine the social cognitions and emotions that differentiate reactive and proactive aggression. Another purpose of the study was to examine whether the adolescents' reactive and proactive aggression levels was related to anger and narcissism.

Method

Participants

Two hundred and seventy female and 236 male students from two public schools participated in the study. Students' mean age was 13.34 years (ranging from 11-17) with a standard deviation of 1.10. All participants were informed that any information they provided would remain confidential and would be used only for the research purposes.

Measures and Procedure

Students were asked to complete a number of questionnaires including “Reactive–Proactive Aggression Questionnaire”, “Narcissistic Personality Questionnaire for Children”, “The State-Trait Anger and Anger Expression Scale” and four vignettes. Students filled out the questionnaires in their classrooms during one class period.

Reactive and Proactive Aggression Vignettes. To assess typical characteristics of reactive and proactive aggression four different vignettes were utilized. Two reactive aggression vignettes were followed by a series of questions assessing hostile attributions, state anger, and aggressive behaviors. Likewise, after each proactive aggression vignettes participants responded a number of questions about perceived self-efficacy for aggression, positive outcome expectations for aggression, feeling good after enacting aggression, and proactive aggressive behavior.

Reactive–Proactive Aggression Questionnaire (RPAQ). Students’ reactive and proactive aggression levels were assessed using RPAQ developed by Raine et al. (2006). This scale consists of 23 items, 11 for reactive and 12 for proactive aggression with a three-point Likert-type scale rated as 0 (never), 1 (sometimes), and 3 (often). RPAQ had satisfactory internal consistencies for girls (Cronbach’s $\alpha = .75$ and $.85$, for reactive and proactive aggression respectively) and boys (Cronbach’s $\alpha = .75$ and $.81$, for reactive and proactive aggression respectively) in the current study.

State Trait Anger Expression Inventory (STAXI). The STAXI was developed by Spielberger (1983) and except State Anger scale adapted into Turkish by Özer (1994). The STAXI had 44 items measuring State and Trait anger (consisting of 10 items each) and a range of anger expressions including Trait Anger (ten items), Anger In, Out, and Control (consisting of eight items each). The Anger In subscale was removed from the analysis due to its low internal consistency (.55) for the present study sample. Cronbach’s alphas of the other subscales range from .79 to .83 in this study.

Narcissistic Personality Questionnaire for Children-Revised (NPQC-R). The 12-item NPQC-R (Ang & Raine, 2009) measures narcissism as a personality trait in children and adolescents. Higher scores indicate higher levels of narcissism as a trait. The NPQC-R yields two subscale scores: Superiority (six items) and Exploitativeness (six items). The obtained Cronbach’s alphas were high for the present study sample .80 and .79.

Results and Discussion

Means and standard deviations of the measures were presented at Table 1 and Table 4. A model was

tested using hierarchical multiple regression to ascertain whether hostile attributional bias and anger were significantly associated with students’ reactive aggression levels. Gender was entered in step 1 as a control variable, hostile attributional bias and anger were entered in step 2. Results indicated that gender accounted for 2% of the variance in reactive aggression ($F_{1,436} = 9.80, p < .05$). Examinations of the coefficients revealed that male students tended to be more reactively aggressive than female students. After controlling gender, hostile attributional bias and anger together explained an additional 23% of the variance of reactive aggression. Hostile attributional bias ($\beta = .14, p < .01$) and anger ($\beta = .42, p < .01$) were significantly and positively predicted reactive aggression, meaning that hostile attributional bias and anger were associated with higher levels of reactive aggression (Table 2).

To examine whether perceived self-efficacy for aggression, positive outcome expectations for aggression, and feeling good after enacting aggression predicted proactive aggression a multiple regression analysis was performed. In step 1, gender was entered into the equation in order to control its effects. In step 2, self-efficacy for aggression, positive outcome expectations for aggression, and feeling good after enacting aggression were entered into the equation. At step 1, gender made a statistically significant contribution to the explanation of the variance of proactive aggression. Gender accounted for 3% of the variance, indicating that male students tended to be more proactively aggressive than female students ($F_{1,435} = 11.25, p < .01$). In step 2, self-efficacy for aggression, positive outcome expectations for aggression, and feeling good after enacting aggression were entered into the equation and all together explained an additional 35% of the variance of proactive aggression. Perceived self-efficacy for aggression ($\beta = .18, p < .01$), positive outcome expectations for aggression ($\beta = .14, p < .01$), and feeling good after enacting aggression ($\beta = .41, p < .01$) significantly and positively predicted proactive aggression (Table 3).

To examine whether anger including trait anger, anger out, anger control and exploitativeness and superiority dimensions of narcissism predicted reactive or proactive aggression four separate hierarchical multiple regression analyses were performed for male and female students. The first regression analysis was conducted for reactive aggression of male students (Table 6). In step 1, proactive aggression was entered into the equation to reveal the predictive power of anger related variables after controlling proactive aggression.

In step 3, exploitativeness and superiority dimensions of the narcissism were entered into the regression equation to examine whether narcissism predicted students’ reactive aggression levels over and above proac-

tive aggression and anger related variables. Results of the regression analysis for male students indicated that proactive aggression accounted for 16% of the variance in reactive aggression ($F_{1,234} = 45.66, p < .001$). Anger variables jointly explained an additional 35% of the variance in reactive aggression. An examination of the *t* values revealed that only trait anger ($\beta = .30, p < .001$) and anger out ($\beta = .33, p < .001$) were significant. In step 3, narcissism variables including exploitativeness and superiority did not contribute markedly towards the variance.

The second regression analysis was performed for proactive aggression of male students. Results indicated that reactive aggression predicted 16% of the variance in proactive aggression ($F_{1,234} = 45.66, p < .001$). In step 2, anger variables did not make a significant contribution to the variance in proactive aggression of male students. In step 3, narcissism variables including exploitativeness and superiority explained an additional 7% of the variance of proactive aggression. Proactive aggression was positively associated with exploitativeness ($\beta = .32, p < .001$) whereas negatively associated with superiority ($\beta = -.25, p < .001$).

The third regression analysis was carried out for reactive aggression of female students (Table 7). Results of the regression revealed that proactive aggression accounted for 13% of the variance in reactive aggression ($F_{1,268} = 39.65, p < .001$). After controlling proactive aggression, state trait anger, anger out and anger control together accounted 43% of the variance in reactive aggression. An examination of the *t* values however revealed that only trait anger ($\beta = .41, p < .001$) and anger out ($\beta = .33, p < .001$) were significantly predicted reactive aggression of female students. In step 3, exploitativeness and superiority made a small (1%) but significant contribution to the variance in reactive aggression. Reactive aggression was predicted positively by exploitativeness ($\beta = .13, p < .05$). However, superiority did not predict reactive aggression of female students.

The last regression analysis was conducted for proactive aggression of female students. Results indicated that reactive aggression accounted for 13% of the variance in proactive aggression ($F_{1,268} = 39.65, p < .001$). In step 2, anger variables jointly explained an additional 10% of the variance in proactive aggression. Trait anger

($\beta = .20, p < .05$) and anger out ($\beta = .34, p < .001$) were significant. In step 3, exploitativeness and superiority explained an additional 5% of the variance of proactive aggression. Proactive aggression of female students was positively associated with exploitativeness ($\beta = .26, p < .001$) whereas negatively associated with superiority ($\beta = -.15, p < .01$).

The results of the present study provided support for Social Information Processing Model by revealing that hostile attribution bias and anger were related to reactive aggression and perceived self-efficacy for aggression, positive outcome expectations for aggression, and feeling good after enacting aggression were associated with proactive aggression.

Regression analyses examining the relationships between anger, narcissism and reactive-proactive aggression revealed that proactive aggression was positively associated with the exploitativeness dimension of the narcissism and negatively associated with the superiority in both gender groups. However, gender differences were found regarding the relationship between narcissism and reactive aggression. Exploitativeness was positively associated with reactive aggression in females but not in males.

The relationships of trait anger and anger expression styles with these two types of aggression varied depending on gender. Specifically, trait anger and anger out were related to reactive aggression, but not proactive aggression, for male students whereas trait anger and anger out were positively associated with both reactive and proactive aggression for female students. The hypothesis that anger is related to reactive but not proactive aggression was supported for male students but not for females. Further research is needed to examine the relationship between anger and proactive aggression in female adolescents.

Childhood and adolescence aggression are significant predictors of aggression, crime (Farrington 1995, Huesmann et al., 2009, Loeber & Hay, 1997), and substance abuse (Hayatbakhsh et al., 2008) in adulthood. Therefore it is important to understand cognitive and emotional components of aggression and gender differences in order to establish prevention strategies and to develop effective interventions for different types of aggressive adolescents.